

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Skriftemaal og Altergang

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Skriftemaal og Altergang", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1858_1234-txt-shoot-idm109.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Skriftemaal og Altergang.

(N. F. S. Grundtvig.)

Vi veed det alle, at vi under Navn af "*Skriftemaal*" har den Skik i vor Folke-Kirke, at alle de, der vil gaae til Alters, i Forveien ikke blot ved en lille Tiltale hvad man kalder "forberedes" til en værdig Altergang, men *tilsiges* ogsaa høitidelig deres Synders Forladelse, i Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn, og da dette Skriftemaal skal forrettes med Alle iflæng, som fremstiller sig dertil, enten de er troende *Christne* eller ikke, ja enten de lever gudfrygtig eller aabenbar ugudelig, saa følger det af sig selv, at *vort* Skriftemaal med ubetinget Syndsforladelse er *uforsvarligt*, og maa findes meget stødende ikke blot for alle sande Christne, men for alle dem, der med mindste Alvor og Ærbødighed betragter den Christne Tro og Gudsdyrkelse, saa det er intet Under, at næsten alle vore Præster for kort siden, da enhver gjorde hvad han vilde, stræbde at undgaae det Stødende enten ved *slet ingen* Syndsforladelse at *tilsige*, eller ved at indskrænke og betinge den med et "*saafremt*" eller "*saasandt*" der hos Vedkommende fandtes *Omvendelse* og *Tro*, eller *Dyd* og *Retskaffenhed*, alt efter Præsternes egne Tanker om "Synd og Retfærdighed", der da var saa forskjellige som Nat og Dag. Dette Husraad, seer man imidlertid let, gjorde Sagen hverken reen eller klar, men gjorde den kun mindre stødende for den vantro Verden og langt mere stødende for troende Christne, 274der fælde deres Trang til uindskrænket Synds-Forladelse, og tænkte, at den efter *Herrens* Bud skulde *tilsiges* Gjæsterne ved hans Bord, og derfor hører vi nu endeel Præster hørøstet raabe paa, at *enten* maa det anstødelige Skriftemaal reent afskaffes, *eller* det maa paa en Maade frigives, saa baade hvem der vil, de kan gaae til Alters uden Skriftemaal, og Præsten kan indskrænke *Tilsigelsen* af Syndsforladelse til dem, der vil gaae til Syndsbekjendelse og begjære Afløsning. Herved beraaber man sig deels paa sin egen *ømme Samvittighed*, og deels paa Verdens Forargelse og den Skade, det kan gjøre og har gjort for Dyd og Sædelighed, at Mange tænker, de kan leve som de vil, naar de kun engang imellem gaaer til *Skrifte* og faaer deres Synder forladt af Præsten, og herimod er fra den *statskirkelige* eller *folkekirkelige* Side ikke stort at indvende, thi *Stats-Kirken*, det er jo en blot menneskelig og *borgerlig* Indretning til Folkets Oplysning og Opbyggelse, som aldrig kan lykkes eller trives uden ved *Frihed* paa begge Sider, saa *hverken* Sognefolkene tvinges til at have mere med Sognepræsterne at gjøre i deres *Saligheds-Sag* end de selv vil, *ei heller* Præsterne tvinges til enten at sige eller gjøre noget i *gudelig* Retning, som strider mod deres Samvittighed eller Overbeviisning.

Naar vi derimod betragter Sagen fra sin reen *aandelige* og *christelige* Side, da forslaaer det ingenlunde, hvad Præsterne med den *ømme Skriftemaals-Samvittighed* beraaber sig paa, at Skriftemaalet ikke hos os *Lutheraner* saaledes som hos *Papisterne* ansees for et *Sakrament*, og at, efter 275*Kirkehistorien* at dømme, kan vi heller ikke paastaae, at *Skriftemaalet* fra Arilds-Tid har været uopløselig knyttet til *Altergangen*, saa de To kan uden Kjætteri eller anden Fare godt skilles ad. Det forslaaer ingenlunde, thi deels er jo *Luther* ligesaa lidt som *Paven* nogen gyldig Hjemmel for hvad der skal agtes for *Sakrament*, deels bliver jo *Tilsigelsen* af *Syndsforladelse* ved *Skriftemaalet*, som vi har faaet fra *Papisterne*, slet ikke *forsvarligere* eller *christeligere*, fordi vore Præster indskrænker den til dem, der gaaer til *Synds-Bekjendelse*, og endelig saa ligner det jo slet ikke *Christi* og hans *Menigheds* Tjenere, at de nok vil meddele *Daaben* og *Nadveren* til alle iflæng, og derved i *Christi* og hans *Menigheds* Navn forsikkre Vedkommende om *Synds-Forladelse*, men gjør sig kun Skrupler over at spilde *deres egne* Ord paa de Uværdige.

Spørger vi nu først, om *Paven* eller *Luther* tænkte christeligst om Skriftemaalet, altsaa enten Skriftemaalet med Afløsningen er et christeligt *Sakrament* eller ikke, da maa jeg her gjentage, at man aldrig paa *christelig* Grund kan trættes om hvad der skal kaldes et *Sakrament*, fordi hverken dette *latinske* Ord eller noget tilsvarende findes enten ved Herrens Indstiftelser eller i den Hellige Skrift, men at Spørgsmaalet maa være, om *Skriftemaalet* er en *guddommelig Indstiftelse* med en egen *Naadegave*, hvad *Paven* paastaaer, men hvad *Luther* med Rette benægter, da *Skriftemaalet* hverken har et eget Herrens Ord at bevare og udtrykke, og heller ikke af den *Helligaand* er stillet i klar Sammenhæng med *Daaben* og *Nadveren*, men er kun en *Kirke*²⁷⁶*skik* med dunkel Oprindelse og tvivlsom Christelighed; men derimod havde *Luther* og hans Efterfølgere Uret i at beholde *Afløsningen* og forkaste den egenlige *Synds-Bekjendelse* og Underkastelse af *Kirketugten*, som var det egenlige *Skriftemaal*. At nemlig Lutheranerne satte en saakaldt "*Skriftebøn*" med en blot almindelig Syndigheds-Bekjendelse *uden* Kirketugt istedenfor den papistiske Opregnelser af og Bodsøvelse for de Enkeltes vitterlige Synder, det gjorde *Afløsningen* eller *Afladen* endnu mere baade farlig og uforsvarlig, medens Lutheranerne ligesaavel som *Papisterne* syntes at flytte hele *Synds-Forladelsen* fra *Daaben*, hvor Herren selv giver den, til *Nadveren* og *Skriftestolen*, og at flytte *Afløsningen* fra *Christus* til *Præsterne*. *Papisterne* undskyldte sig i denne Henseende med, at *Synds-Forladelsen* i *Daaben* kun skulde gjælde *Arve-Synden*, medens *Afløsningen* i *Skriftestolen* kun skulde gjælde hver Enkelts *gjørlige Synder*, men *Lutheranerne*, som med Rette forkastede denne selvgjorte, grundløse og trøstesløse Deling, synes ikke engang at have følt, de selv trængde til nogen Undskyldning, sagtens fordi

deres Skriftkloge pleiede at henføre *Synds-Forladelsen* ligesaa meget til *Troen*, som til *Daaben*, tit endog alene til *Troen*, og det ikke engang til den almindelige, fuldstændige christne Tro, som vi ved *Daaben* bekjender den, men til en meget *tvetydig* Tro paa *Christi Død* for *vore Synder*, der tit kun var en selvgjort, kjættersk Overtro.

Med alt saadant kan vi imidlertid intet have at gjøre, og kan ikke engang med *vore lutherske Fædre* 277 ved *Herrens Bord* udhæve *Synds-Forladelsen*, som om det igrunnen var *der* og *ikke i Daaben* den skjænkedes os, saa vi maae holde fast paa, baade at *Synds-Forladelsen* skjænkes i *Daaben*, og at den skjænkes fuldstændig, men ingenlunde *ubetinget*, da den, tilligemed hele *Daabs-Naaden*, klarlig *betinges af den Tro* paa Faderen og Sønnen og den Helligaand, som vi alle ved *Daaben* bekjender os til og høster *Retfærdiggjørelsen* af. Ligesom det nemlig kun er *aandløse* Folk, der kan indbilde sig, at *Arve-Synden*, som er den nedarvede Syndighed, virkelig kan forlades uden at alle denne Syndigheds nødvendige Følger og Virkninger forlades med det samme, saaledes er det ogsaa kun *aandløse* Folk, der kan indbilde sig, at Vorherres *Tilsigelse* af *Syndsforladelsen*, ligesom Præsternes, kan trænge til at *gentages* ved *hver Altergang*, for at beholde Kraft og Gyldighed, eller at et *syndigt* Menneske enten kan modtage den *Helligaand*, eller kan gjenfødtes og fornyes i Guds Billede, *uden Forudsætning* af en *fuld Syndernes Forladelse*.

Det synes derfor ved første christelige Øiekast, som om det *almindelige Skriftemaal* med *Afløsning* maatte være en blot *papistisk Uskik*, der havde indsneget sig ved *Nadveren*, ligesom den almindelige *Djævl-Besværgelse* (Exorcismen) ved *Daaben*, hvad jo let kunde skee og sagtens maatte skee, naar man, ved at lokke og true Folk til *Daaben*, fyldte det saakaldte *Herrens Huus* med Vantro og Ugudelighed, thi da er det et følgerigt Skridt, i *Selv-Modsigelse* at betragte og behandle dem alle paa een Gang som *lutter Christne* og *lutter 278 Uchristne*, *lutter Guds* og *lutter Djævelens Børn*. Under saadanne Omstændigheder maae nemlig *Daabens* og *Nadverens Virkninger* Dag for Dag blive sjeldnere og ukjendeligere, og *Troen* paa dem aftage, og Trangen opstaae til at faae *flere Naademidler*, som, da man *fattes* det *ny Klædebon*, kan tænkes at lappe paa det *Gamle*, og da man nu, fra den første Gang en *Affalden* vendte angerfuld tilbage og forlangde paany at optages i Menigheden, maatte faae *Skriftemaal* med *Synds-Bekjendelse* og *Afløsning*, før den Bodfærdige stædtes til *Herrens Bord*, saa laae det nær i Statskirken, som i Kirkestaten, at anvende det paa hele Flokken, hvis Liv og Levnet sædvanlig viste, at enten havde de aldrig faaet *Daabs-Naaden* eller var faldne fra den, var enten aldrig gjenfødte eller tidlig afdøde.

Saaledes synes ved første christelige Øiekast *Skriftemaals-Sagen* at hænge sammen, ingenlunde med *Nadveren* efter *Herrens Indstiftelse*, men kun med den statskirkelige forvirrede Sammenblanding af den *Christne Tro* med alskens Overtro og Vantro, og Sammenblanding af *Christus* og den *Helligaand* med den selvgjorte Statholder og hans Naade og Velsignelse, og at vi derfor maatte ønske det Hele afskaffet snarest muligt som en farlig Misbrug og papistisk Surdei. I denne Tankegang har jeg dog aldrig kunnet finde Hvile, men har heller valgt at lade *Skriftemaalet* staae ved sit Værd, som en menneskelig Indretning af tvivlsom Oprindelse og i et tvetydigt Forhold baade til *Daaben* og *Nadveren*. især da det stod klart for mig, at hvem min *Sam279 vittighed* tillod mig at tage til *Alters*, kunde den umulig forbyde mig at *tilsige* *Syndsforladelse*, eftersom jeg jo Ingen kan tage til **Alters** uden at forsikkre dem i *Herrens Navn*, at hans Blod er udgydt *for dem* til *Synds-Forladelse*, og istedenfor at ønske "**Skriftebønnen**" tilbage, kom jeg til den Overbeviisning, at den var det utaaleligste ved hele *Skriftemaalet*, da den virkelig stiledede paa at flytte *Syndsforladelsen* fra *Christus* til *Præsten* og fra *Daaben* til *Skriftestolen*. Idet jeg bestandig i mine Skriftetaler henførte *Syndsforladelsen* til *Herren* og *Daaben*, der tilligemed en virkelig *Gjenfødelse* forudsættes hos alle *Herrens Gjæster*, da fandt jeg ingen Betænkelighed ved i Forberedelsen til *Nadveren* at forsikkre de *Troende* om den *Syndsforladelses Fuldstændighed*, som *Herren selv* i *Nadveren* forsikkerer dem, han har kjøbt til dem med sit Blod, og Faren for at synde paa *Naade*, fandt jeg, blev ved *Afløsningen* hverken større eller mindre end den altid er, hvor *Christi Evangelium* trolig forkyndes som en Guds Kraft til Salighed, der ved *Syndsforladelsen* ikke kalder de *Retfærdige*, men *Synderne* til Omvendelse.

Hertil kom, at *Herrens Fodtvætning* ved *Nadverens Indstiftelse* tidlig vakde den Formodning hos mig, at skjøndt jeg ikke kunde oprede *Sammenhængen*, maatte der dog være en særegen *Sammenhæng* mellem *Syndsforladelse* og *Nadver*, da *Pavens* Efterabelse af *Fodtvætten* ved at vadske *Stodderbeen Skjærtorsdag* kun var latterlig, og der dog aabenbar efter *Evangeliet* var *noget* deri, som *Herren* vilde at hans *Disciple* skulde *efterligne*, 2800g *Herrens Ord* til *Peder*: hvem der er *badet*, behøver kun at toe *Fødderne*, syndes mig tydelig nok at henvise til *Synds-Forladelsen i Daaben* som den egenlige *Renselse*, der dog, langt fra at udelukke, desuagtet krævede en *Fuldendelse* ved *Nadveren*. Her laae den papistiske Skilsmisse mellem den *fælles Arvesynd* og den *Enkeltes* gjørlige *Synder* mig nær, da "*Fødderne*", som skal tvættes, nødvendig paa *Billed-Sproget* maa betyde "*Vandringen*", som skal reengjøres, men *Aanden* og *Lyset* tillod mig dog aldrig en saadan *Deling* af *Synds-Forladelsen*, men først i den seneste Tid gik det op for mig, at her vel ikke kan være Tale om en *Deling*, men nok om en *Dobbelt*, der, langt fra at være *Christne* noget Nyt eller Fremmed, er lagt os alle paa *Hjerte i Herrens Bøn*, naar vi beder vor *himmelske Fader* forlade os vor *Skyld*, som vi forlader vore *Skyldnere*.

Der er altsaa virkelig en *dobbelt Synds-Forladelse*, den *guddommelige* nemlig, som skjænkes i *Daaben*, og den *menneskelige*, som hører til *Nadveren*, og skjøndt den guddomme lige *Syndsforladelse* i *Daaben* kun

er betinget af *Troen* og *Bekjendelsen* under eet, og er aldeles *fuldstændig*, saa gives den dog kun under den *Forudsætning*, at den *indbyrdes men neskelige* Synds-Forladelse kommer til hos *Menigheden*, følgelig igunden med det *Forbehold*, at den *falder bort*, naar Vedkommende unddrager sig, som Herren baade har viist os i Lignelsen om de *titusinde* Pund, og har udtrykkelig vidnet for sine Disciple, at dersom de 281ikke indbyrdes tilgive hverandre deres Skyld, da vil den himmelske Fader ikke heller tilgive dem deres.

Nu tør jeg ikke kalde det urimeligt, men maa tvertimod finde det høist rimeligt, at der alt i den apostoliske Menighed fandt en udtrykkelig *indbyrdes* Synds-Forladelse Sted ved *Nadveren*, og at den *Ældste*, som forrettede *Nadveren*, meddeelte den, vel ikke ved Haands-Paalæggelse, men dog ved Haandtag, med "*Samfundets Hørehaand*" paa hele *Menighedens* Vegne, og da vilde det være denne *apostoliske Skik*, der i Tidens Løb blev sammenblandet med de *Faldnes* Skriftemaal og *Afløsning*, og den christelige Opgave blev da *ikke* at faae Skriftemaalet *afskaffet* eller skilt fra *Nadveren*, men at faae det ført tilbage til en Skikkelse, der svarede til dets christelige Betydning, som aandelig "*Fodtvæt*" og hjerteligt "*Broderkys*" til Udtryk af den Kjærlighed, som skjuler Synders Mangfoldighed.

Skjøndt det imidlertid saaledes er blevet min Overbeviisning, at Aanden i *Christi* Menighed ikke vil have Skriftemaalet ved *Nadveren* afskaffet, men rensat og klaret, saa ønsker jeg naturligviis ligefuldt, at det i *Folke-Kirken* blev aldeles *frigivet*, som en Sag mellem Præsten og hans Alter-Gjæster, hvori hverken den verdslige Øvrighed eller nogen anden har mindste aandelig eller christelig Ret til at blande sig, men da det, som sagt, *christelig* betragtet, er baade latterligt og oprørende, naar *Tjeneren* vil være bedre end *Herren*, og være ømmere om sin egen end om sin Herres Ære, saa nytter det jo slet ikke, at *Skriftemaalet* frigives, naar ikke *Altergangen* frigives med det samme, og her staaer vi da igjen 282ved *Sogne-Baadet*, der ligesaavel maa løses for *Præsternes*, som det er løst for *Kirkegængernes* Vedkommende, naar christelig oplyste Mænd skal kunne holde ud at være *Sognepræster* i *Folke-Kirken*, og naar den Christelige Gudsdyrkelse i Aand og Sandhed skal kunne lykkes og trives i *Folke-Kirken*.

Naar vi nu har christelig Tro paa den *hellige Nadver*, paa Christi Legems og Blods Fællesskab, som de Vantroer og Ugudelige ikke blot er fremmede for, men staaer fjendlig og fnysende imod; naar vi har den Tro, som jo maa forudsættes hos alle *christelige* Præster, og vi saa betragter den i *Folke-Kirken* sædvanlige *Altergang iflæng*, da er det intet Under, at flere og flere Læge eller Menigmænd finder det saa selvmodsigende eller oprørende, at de, naar man ikke vil holde *særskilt Altergang* for dem, gaaer ud af Folkekirken og holder *Altergang* paa egen Haand; men vel er det et Under, at ikke alle Præster, som vil gjælde for troende, derved føler sig drevne til den Erklæring, at nu maa det *bære eller briste*, nu maa *Folke-Kirkens* Øvrighed og Værger indrømme dens Præster al den Frihed i de saakaldte *Sacramenters* Forvaltning, som sætter dem istand til, derved at følge deres Overbeviisning om *Herrens Indstiftelse*, eller ogsaa maae vi christelige Præster aabenlyst træde ud af *Folkekirken* og bede alle sande Christne følge med os.

Det nytter slet ikke, om man derimod vil indvende, at de fleste Lægmand, som hos os enten er traadt ud eller staaer ifærd med at træde ud af Folkekirken, fordi den saakaldte "*officielle Christendom*" og især *Altergangen iflæng* forarger dem, de er enten hele eller 283halve *Baptister*, som ingen *Sacramenter* bryder sig om, uden dem, *de selv gjør*, eller de er *Pietister*, som stoler paa deres egen Retfærdighed og er bange for at omgaaes Syndere; thi om dette end var langt meer en vitterlig Kjendsgjerning og langt mindre en ukjærlig Formodning, end det er, saa blev det dog lige sandt, at alle virkelige Medlemmer af Herrens Menighed krymper dem ved den nærværende Tingenes Orden, der, baade christelig og menneskelig talt, er en rædsom *Uorden*, og at hvad der holder dem i Folkekirken er kun den Følelse, at saalænge vi *christelige Præster* kan holde det ud, maae de ogsaa kunne, og de lægger os derved *Ansaret* som en stor Steen paa Hjertet, saa at dersom jeg ikke ved *Vartou* havde været saa ganske eiendommelig stillet, at den uundværligste Frihed ligesom fulgte af sig selv, da maatte jeg for længe siden brudt over Tvært.

Jo mere vi nemlig betænker, hvad *Herrens Indstiftelser*, og navnlig *Herrens Bord*, skulde være baade for hans Menighed og for Verden, des klarere maa det staae for os, at hverken er de, ikke heller kan de under nærværende Omstændigheder blive hvad de skulde være, og at navnlig *Herrens Nadver*, uddeelt iflæng uden al *Bord skik*, saa vi byder dem til Herrens Bord, som vi aldrig vilde taale ved vort eget Bord, behandles saa *uværdig*, at vi derpaa maa anvende *Apostelens* Ord: dette er slet ikke at holde *Herrens Nadver*, deraf *Sygeligheden* hos eder og deraf *Søvnen!* At herpaa nu umulig kan raades *chri stelig* Bod ved en *Kirketugt*, som udgik fra en *Majoritet* enten i et Clausensk *Kirke284raad* eller paa et *Brammersk Landemode*, det maa jo for alle christelig oplyste Præster være indlysende, blandt andet, fordi det maatte blive *Fleerheden* af Folkekirken Medlemmer, der af *christelige* Grunde maatte udelukkes fra *Nadveren*, og man vil dog vel ikke vente eller forlange, at *Fleerheden* skal indføre en *Kirketugt*, hvorved den *udelukker sig selv*. Kun naar *Folke-Kirken* vil gaae til den Sandheds Bekjendelse, at den er *ikke Christi*, men Kongens og det Danske Folks Kirke, som kun ved at taale *aandelig* Frihed kan beholde *Christi Frimenighed* hos sig, og naar Folkekirken desaarsag tillader *sine* Præster at forrette og forvalte *Sacramenterne*, hver efter *sin* bedste Overbeviisning om *Herrens Mening* med dem og den *apostoliske Beskrivelse* af dem; kun da kan de christelige Præster i deres *Frimenheder* indføre saamegen *Bordskik*, som de og deres Kirkegængere er enige om at kræve og at taale, og først da kan det vise sig, at Herrens *Bad* og Herrens *Bord*, naar de virkelig svarer til hans *Indstiftelse*, endnu kan skjænke den Troende det samme *Liv* og den samme *Livsfylde*, som var og er i ham, og som han har lovet at dele med sin Menighed. Da nu alle Troende veed, at denne Aabenbarelse af *Herrens*

Gjerninger maa skee, saasandt som han er *Christus*, Faderens Eenbaarne, maa skee ikke blot til *Æres-Redning* for ham, men ogsaa til *Guds-Menneskets* Opelskning til Fuldvoxenhed i hans Menighed, saa er det klart, at naar den dertil nødvendige *Frihed* ikke kan findes i *Folkekirken*, da maa alle Herrens troe Tjenere og Medarbejdere søge den *udenfor*, og ei holde sig tilbage, enten for de 285 Opoffrelses Skyld, som de med Guds Hjelp kan overkomme, eller for de mange Farers og Hindringers Skyld, som man unægtelig ved Udtrædelsen gaaer imøde, men som vi veed, Gud kan, og naar Udtrædelsen skeer for Hans Naades og Sandheds Skyld, vil give baade Kraft og Viisdom til at undgaae eller overvinde.

Snart i tyve Aar har jeg nu stræbt at forhindre eller forhale den *christelige Udtrædelse* af *Folkekirken*, og jeg turde det, selv da *Søren Kierkegaard* sigtede mig desaaarsag som den værste af dem alle i Røverkulen, jeg turde det, fordi jeg havde havt Leilighed til at vise, at jeg "talde *fordi* jeg troede" og skyede intet Offer for Menighedens og min christelige Frihed, men skal jeg leve med i Guds Kraft nogle Aar endnu, da lader det til, at jeg skal opleve den Dag, da jeg maa opgive Haabet om i *Folkekirken* at finde den *Frihed*, som Christi Sandhed og hans Menigheds levende Væxt i Naaden og Sandheden kræver, maa opgive Haabet, især fordi Endeel af dem, der skulde været med at kræve *Friheden*, forblindede modsætter sig den *almindelige* Præste-Frihed i *Folkekirken*, uden hvilken de christelige Præsters *evangeliske* Frihed i *Folkekirken* er umulig, medens det *falske Skin* af *Christelighed*, som Vedkommende tænker, *Folkekirken* maa beholde, for at christelige Præster kan tjene i den, altid har været og altid vil være en Vederstyggelighed for Herren og en Pest for Livet i ham. Og skal det skee, maa jeg opgive *Haabet* om den *Frihed*, som alt ved Sognebaandets Løsning er *halv* opnaaet og som vor Troes Fjender, saasandt de seer, vi er de *Stærkeste*, selv maae foretrække, 286da nødes jeg til at vise, at jeg, for Christi og hans Menigheds Skyld, heller ikke skyer *Udtrædelsens Farer*, som neppe Nogen i vore Dage har klarere seet og aabnere skildret end jeg; thi følger der ikke *Oprensning* og et *nyt* Levnetsløb paa Menighedens *Opvækkelse* ved *Herrens Røst*, da falder den opvakte Menighed snart i *Søvn* paany, og det Sidste bliver værre end det Første, og uden *Frihed* til at være som Gud skaber os og til at voxe, som Gud giver Velsignelse, kan Menigheden umulig i *Folkekirken* voxe en guddommelig Væxt.

Endnu har jeg imidlertid ikke opgivet *Haabet* om *Præste-Friheden* i *Folkekirken*, som baade er forberedt ved Sognebaandets Løsning, og maa jo for den verdslige Øvrighed i *Danmark* findes borgerlig uskyldig og uskadelig, da den jo *ikke* er noget *nyt*, men har fundet Sted hos os i et halvt Aarhundrede, og det i en *selvtagen*, ulovlig Skikkelse, uden at Øvrigheden i mindste Maade fandt den betænkelig, førend jeg gjorde *Anskrig*, fordi *Præste-Friheden* **uden** Sognebaands-Løsning var utaalelig ikke blot for *troende* Christne, men for alle Troende, der umulig kunde *skifte Tro*, hvergang de *skiftede Sognepræst*, og kunde dog ikke heller paa een Gang baade skatte Troen og være *ligegyldige* ved Troen.

Nu derimod, da Sognebaandet er løst, og *Præste-Friheden* derved blevet taalelig for Christne selv med den ømmeste Samvittighed, nu burde den verdslige Øvrighed dog aabenbar ikke lade sig forblinde af *Hierarkerne* eller lade sig kyse af deres latterlige *Jeremiader*, men lukke Øinene op for den soleklare Oplysning, at naar man har givet virkelig *Religions-287Frihed* og dog vil beholde en **Folkekirke**, da maa man enten gjøre Stillingen *deri* ligesaa *aandelig fri*, som den er *udenfor*, eller ogsaa maa man være belavet paa kun at beholde Hierarker og aldeles ligegyldige eller slaviske Sjæle i *Folkekirken*, medens alle oplyste, kraftige og frisindede *Ordførere* træde ud og adsplitte Folket, ligesaavel i borgerlig, som i kirkelig Henseende, mens den hierarkiske og slaviske *Folkekirke* daglig mere forstenet og daglig mere forbistret over de ærgerlige, men aandelig overlegne Secter og Kjætterier, plager Øvrigheden for et Korstog imod dem. Jeg, som blev den sidste Martyr for den Danske Stats-Kirke, men som desuagtet er blevet Forkæmper for den *fri Folkekirke*, burde jo dog i den Danske Regjerings Øine være en paalideligere kirkelig Raadgiver end alle de Bisper, som i Farens Stund ikke har vovet eller lidt det mindste, men vil kun nu høste *Ære* og Fordeel af Seieren, og finder, at han, der blev graa som *hyperorthodox Lutheraner*, nu ikke nær er *luthersk nok*, fordi han vil have Hierarkiet eller *Præste-Herskabet* med *christeligt Skin*, men med *borgerlig Virkning*, ikke blot top hugget, som det blev ved *Luther*, men med Rod oprykket.